

علوم و فنون ادبی ۲

پایه یازدهم

درس پنجم: پایه‌های آوایی همسان

پس از شناخت پایه های آوایی اکنون به چگونگی قرار گرفتن آن‌ها در کنار یکدیگر توجه کنید:

گاهی پایه های آوایی به شکل منظم در کنار همدیگر قرار می‌گیرند و به این ترتیب ما آهنگ یکسانی را می‌شنویم و پایه های آوایی همسان داریم .

به چینش ابیات زیر توجه فرمایید:

در این درگاه بی چونی همه لطفست و موزونی

چه صحرائی چه خضرائی چه درگاهی نمی دانم

پایه های آوایی:

درین درگاه/ بی چونی / همه لطفست/ موزونی

چه صحرائی/ چه خضرائی / چه درگاهی / نمی دانم

با خوانش درست بیت درنگی به سامان و منظم را در بین پایه‌ها احساس می‌کنیم و در واقع می‌بینیم که:

هر مصراع از چهار پایه تکراری و هماهنگ درست شده که به آن‌ها پایه‌های آوایی همسان می‌گوییم .

اکنون برای هر پایه معادل و نماد آوایی می‌آوریم ، که به آن‌ها:

« وزن‌واژه » یا « اسم رکن » گفته می‌شود .

می‌بینیم که:

در این بیت وزن واژه « مفاعیلن » است که هر پایه آن از یک خوشه هجایی (یک‌هجای کوتاه و سه هجای بلند معادل U - - -) تشکیل شده است .

به نمونه زیر توجه کنید :

خداوندا شبنم را روز گردان

چوروزم بر جهان پیروز گردان

پایه های آوایی:

خداوندا/ شبنم را روزگردان

چُ روزم بر / جهان پیروز گردان

وزن واژه:

مفاعیلن مفاعیلن فعولن

یا

مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن

دیدیم که تعداد پایه های این بیت با بیت قبلی متفاوت است .

هر مصراع از سه رکن تشکیل شده و یک هجا از پایان پایه آخر حذف شده است .

ادبیات دهم تا کنکور

به بیت بعد توجه کنید :

روزگار است این که گه عزت دهد گه خوار دارد

چرخ بازیگر از این بازیچه ها بسیار دارد

پایه های آوایی:

روزگار اس/تین که گه عز/زت دهد گه /خوار دارد

چرخ بازی/گرا از این با /زیچه ها بس/یار دارد

وزن واژه :

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن

خوشه های هجایی :

- U - -U- -U- - - U - -

گاهی بافت موسیقایی شعر کوتاه تر می گردد و خانه های از پایه های آوایی کم می شود که در نتیجه وزن شعر دچار دگرگونی می گردد .

مانند این بیت :

من به هر جمعیتی نالان شدم

جفت خوش حالان و بد حالان شدم

پایه های آوایی:

من به هر جم /عیبتی نا/لان شدم

جفت خوش حا /لان بد حا/لان شدم

وزن واژه :

فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

خوشه های هجایی :

(-U- - - U - - - U -)

آشنایی با وزن واژه های عروضی:

می دانیم که در صرف عربی برای بیان ریشه فعل و مشتقات آن، از سه حرف (ف، ع، ل) استفاده می شود و با ترکیب آنها با حروف «م، ت، و، ا، ن، ی، س» کلماتی ساخته می شوند که قابل تطبیق بر ارکان و وزن واژه های عروضی اند.

این شیوه در فارسی نیز پذیرفته شده است، البته این قرارداد است و می توان به جای آن هر معادل دیگری را به کار برد.

مانند :

ت تن تن = فعولن (U - -)

آشناترین وزن واژه ها عبارتند از:

- فعولن (- - U)
- مفاعیلن (- - - U)
- فاعلاتن (- - U -)
- مستفعلن (- U - -)
- فعلاتن (- - U U)
- مفتعلن (- U U -)

خودارزیابی

۱- برای هریک از واژه‌های زیر وزن واژه‌ی مناسب بنویسید.

- کیوتر: ک بو تر : فعولن U - -
- می‌نوشتم: می ن وش تم: فاعلاتن - - U
- دریادلان: در یا د لان: مستفعلن - - U
- نمی‌دانم: ن می دانم: مفاعیلن - - - U
- دری بگشا: در ی بگ شا: مفاعیلن - - - U
- بامدادان: بام دا دی: فاعلاتن - - U
- بادبان: با ا د بان: مفتعلن - UU
- کجایی: ک جایی: فعولن U - -

۲- بیت‌های زیر را متناسب با پایه‌های آوایی تفکیک کنید، سپس وزن واژه‌ی هریک را بنویسید.

الف) به گیتی هرکجا درد دلی بود

به هم کردند و عشقش نام کردند

ب گ ی تی هر / ک جا در د / د لی بود ب هم کر دن / د عش قش نا / م کر دند

مفاعیلن مفاعیلن فعولن

چه خوش صید دلم کردی بنام چشم مستت را

که کس آهوی وحشی را از این بهتر نمی‌گیرد

چ خ ش ص ی د / د ل م کر دی / ب نا ز م چ ش / م مس تت را

ک کس آ هو / ای وح شی را / ازین به تر / ان می گی رد

مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن

تا نگر دی بی خبر از جسموجان

کی خبر یابی ز جانان یک زمان

ادبیات دهم تا کنکور

تا ن گر دی / بی خ بر از / جس م جان

کی خ بر یا / بی ز جانان / یک ز مان

فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

۳- بیت‌های زیر را متناسب با پایه‌های آوایی تفکیک کنید سپس **خوشه‌های هجایی** هر یک را بنویسید.

الف) چه غم دیوارمّت را که دارد چون توپشتیبان

چه باک از موج بحر آن را که باشد نوح کشتیبان

چ غم دی و ا / ا ر ام مت را / ک با شد چن / ت پش تی بان

چ با کز مو / ج بح ران را / ک با شد نو / ح کش تی بان

---U |---U |---U |---U

ب) هر آن دل را که سوزی نیست دل نیست

دل افسرده غیر از آب و گل نیست

ه ران دل را / ک سوزی نی / س دل نیست

دل اف سر / د غی رز / آب گل نیست

--U |---U |---U

ج) سینه مالامال درد است ای دریغا مرهمی

دل ز تنهایی به جان آمد خدا راهمدمی

سی ن ما لا / مال در دس / تی دری غا / هم د می

دل ز تن ها / بی ب جا نا / مد خ دا را / مر ه می

-U- |---U- |---U- |---U-

د) ز حسرت بر سر و بر رو همی زد

بسان فاخته کوکو همی زد

ز حسرت بر / س بر رو / ه می زد ب سان فا / خت کو کو / ه می زد

مفاعیلن مفاعیلن فعولن

(-U |---U |---U)

۴- بیت‌های زیر را تفکیک کنید و **وزن‌واژه و خوشه‌ی** هر یک را بنویسید.

سحرگه بلبلی آواز می کرد

همی نالید و باگل راز می کرد

س حر گه بل / ب لی آ وا / ز می کرد

ه می نالی / د با گل را / ز می کرد

مفاعیلن مفاعیلن فعولن

U |---U |---U --

ادبیات دهم تا کنکور

ما به غم خو کرده‌ایم ای دوست ما را غم فرست
تحفه‌ای کز غم فرستی نزد ما هر دم فرست
ما ب غم خو / کر د ای می / دو س ما را / غم ف رست
تح ف ای کز / غم ف رس تی / نزد ما هر / دم ف رست
فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

- U - | - - U - | - - U - | - - U -

خوشا از نی خوشا از سر سرودن
خوشا نی‌نامه‌ای دیگر سرودن

خ شا از غم / خ شا از نی / س رو دن
خ شا غم نا / م ای دی گر / س رو دن

مفاعیلن مفاعیلن فعولن

U | - - - U | - - - U - -

عزیزا کاسه چشم سرایت
میون هر دو چشم جای پایت

ع زی زا کا / س ی چشم مم / س را یت
می یون هر / د چشم مم جا / ی پایت

مفاعیلن مفاعیلن فعولن

U | - - - U | - - - U - -

۵- ابیات زیر را بخوانید و به پرسش‌های زیر پاسخ دهید .

ز دو دیده خون‌فشانم ز غمت شب جدایی

چه کنم که هست این‌ها گل باغ‌آشنایی

در گلستان چشمم ز چه رو همیشه باز است

به امید آن که شاید تو به چشم من درآیی

سر و برگ گل ندارم، ز چه رو روم به گلشن

که شنیده‌ام ز گل‌ها همه بوی بی‌وفایی

۱- ویژگی‌های ادبی سبک عراقی را در آن بیابید.

- توجه بیشتر به آرایه‌های ادبی بیانی (تشبیه، استعاره، کنایه و مجاز)

- قالب شعری غزل است.

ادبیات دهم تا کنکور

۲- دومورد از ویژگی‌های فکری ابیات را بنویسید.

- درون‌گرایی و توجه به احوال درونی

-شکایت از جدایی و بی‌وفایی یار

-غم‌گرایی

- عشق‌گرایی

به کوشش نجمه شهبان

اپرگروه دبیران ادبیات کشور

ادبیات دهم تا کنکور

:Tag

adabiate10@

:Link

<http://jvan.me/1>